

Stát a základní lidská práva

-

**Listina základních práv a
svobod**

Historie LP

- ▶ u jejich zrodu stálo zejména vlastnické právo
- ▶ další práva byla uznávána postupně (např. osobní svoboda)
- ▶ původním účelem byla **ochrana jednotlivce** (zejm. šlechty) proti státu
- ▶ **Magna Charta Libertatum (1215)**
- ▶ **Deklarace nezávislosti USA (4. 7. 1776)**
- ▶ **Deklarace práv člověka a občana (1789)**
- ▶ **Všeobecná deklarace lidských práv (1948)**
- ▶ **(Evropská) Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod (1950)**
- ▶ **Listina (charta) základních práv EU (2009)**

Význam ZP pro právní stát

- ▶ úprava základních práv a svobod tvoří ústavní úpravu vztahu veřejné moci a jednotlivce a je jádro naprosté většiny ústav
- ▶ konkrétně vymezuje:
  - ▶ vztah státní moci k jedinci obecně (rovnost a nediskriminaci)
  - ▶ autonomní prostory jednotlivce chráněné před zásahy státní moci (liberální stát)
  - ▶ možnosti jednotlivce podílet se na správě veřejných věcí (demokratický stát)
  - ▶ úkoly státu poskytovat jednotlivci nějaká plnění (sociální stát)

Základní východiska ústavní úpravy základních práv a svobod

- 1) Svoboda a rovnost jedince v důstojnosti a právech
- 2) Nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv a svobod
- 3) Respektování postavení jedince v podmínkách právního státu
- 4) Základní práva a svobody jako měřítko a mez zásahů státní moci a chování jednotlivce
- 5) Stanovení povinností?

Listina základních práv a svobod

- ▶ Je součástí ústavního pořádku ČR.
- ▶ Je to ústavní zákon - není součástí Ústavy - 2/1993
- ▶ Základní práva svobody se zaručují svém občanům ČR bez rozdílu.
- ▶ preambule, 6 hlav, 44 článků
- ▶ *Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů, pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány, vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů, vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení, připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého lidstva na Zemi a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí, usneslo se na této Listině základních práv a svobod*

Svoboda a rovnost jedince v důstojnosti a právech

- ▶ Listina v čl. 1 uvádí fundament, na kterém je celá vysvětlena - pravidlo, podle kterého státní moc musí k lidem přistupovat z hlediska toho, že jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech
- ▶ jsou zde vytčeny 3 základní pilíře, na kterých je založena úprava postavení jedince - důstojnost lidské bytosti v jejich neopakovatelných projevech, svoboda a rovnost
- ▶ Toto ustanovení je úzce spjato se základními filozofickými i mezinárodněprávními východisky Listiny
- ▶ Listina tím zdůrazňuje hned na počátku, že středem jejího zájmu je svobodný člověk, lidská bytost, nikoliv stát, národ, třída či náboženská skupina
- ▶ Rovnost v právech je obsahem celé Listiny. Obecné pravidlo o rovnosti je zakotveno v čl. 3 Listiny a má podobu zákazu diskriminace
  - ▶ Diskriminace je zpravidla chápána jako situace, ve které se z určitého důvodu činí rozdíl, někdo se z něčeho vylučuje nebo se v něčem omezuje nebo naopak se někam řadí
- ▶ Kromě toho Listina obsahuje zvláštní pravidla o rovnosti, které je třeba použít přednostně (rovnosti vlastníků, rovnosti voličů, rovnosti manželských a nemanželských dětí)
- ▶ Tato ustanovení jsou adresována Listinou státní moci obecně, tedy nejen moci zákonodárné, nýbrž i výkonné a soudní. K jejich porušení může dojít nejen přijetím zákona, který by porušoval pravidlo čl. 4/3, nýbrž i postupem správních orgánů nebo soudních orgánů

Nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost

- ▶ **nezadatelnost** - znamená obecně, že je nikdo nemůže nikomu jinému zadat, postoupit, dát do zástavy na určitou dobu a nikdo je nemůže pominout; např. dlužník nemůže souhlasit se svým uvězněním
- ▶ **nezcizitelnost** - má ten důsledek, že taková práva nemůže jejich subjekt, tj. lidská bytost převést za úplatu nebo darovat jinému
- ▶ **nepromlčitelnost** - znamená, že taková práva nezanikají způsobem běžným v soukromém právu, tj. využitím v určité lhůtě; mlčením, neuplatněním nároku o ně člověk ve vztahu k státní moci nemůže přijít a ta se nemůže na takovou skutečnost odvolat
- ▶ **nezrušitelnost** - znamená, že státní moc je může pouze uznat, prohlásit, nemůže je ale zrušit a prohlásit za neplatné, jejich nositel je však nemusí využít

Respektování postavení jedince v podmínkách právního státu

- ▶ je to sebeomezení státní moci, kterou lze uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon
- ▶ středně souvisí s ustanovení čl. 2/3 Listiny, podle kterého „*každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*“;
- ▶ této zásady se mohou dovolávat i právnické osoby soukromého práva jako spolky, obchodní společnosti apod.

Základní práva a svobody jako měřítko a mez zásahů státní moci a chování jednotlivce

- ▶ Význam základních práv a svobod jako ústavních hodnot důležitých pro činnost státu. Základní práva a svobody jsou měřítkem a mezí pro zásahy státní moci vůči jejich subjektům.
- ▶ Mezi tato pravidla zejména náleží:
  - ▶ a) zákaz postihovat subjekty základních práv a svobod za to, že je uplatňují (čl.3/3 L)
  - ▶ b) nikdo nesmí zneužívat svých základních práv a svobod na úkor ostatních; pouze u některých práv je výslovně formulován zákaz jejich zneužití; jde např. o právo vlastnické (čl. 11/3) nebo ochranu životního prostředí (čl.35/3)
  - ▶ c) naopak ochrana práv a svobod jiných subjektů je častým důvodem pro omezení základních práv a svobod (čl. 12/3, čl. 14/3); naše Listina tato omezení spojuje s ochranou života, zdraví, práv a svobod druhých, veřejného pořádku, veřejného zdraví, mravnosti, bezpečnosti státu apod.
  - ▶ d) jedná-li někdo v rozporu se základními lidskými právy a svobodami, může mu být odepřen azyl v ČR (čl. 43)
  - ▶ e) nedotknutelnost základních práv a svobod z hlediska jejich podstaty a smyslu (čl. 1, čl. 4/4) - např. je možné stanovit daně, ale nelze je uložit ve výši sto procent majetku, neboť je to v rozporu s podstatou a smyslem vlastnického práva

Stanovení povinností

- ▶ Listina ani Ústava ČR výslovně žádné zvláštní základní povinnosti nestanoví.
- ▶ základní povinnost třeba chápat jako obdobu ZPS - na rozdíl od nich jsou ústavně zakotvenými závazky vůči státu (veřejné moci) něco učinit nebo se něčeho zdržet
- ▶ jde proto o veřejně subjektivní povinnosti, které rovněž charakterizují vztah moderního státu a jednotlivce
  - ▶ bez toho, že by jednotlivci nacházející se pod jurisdikcí určitého státu neplnili stanovené povinnosti, nemohl by tento stát existovat
  - ▶ a zanikl by jako takový, kdyby jej občané nechtěli hájit (branná povinnost) a financovat (daňová povinnost)
- ▶ v naší Listině nejsou základní povinnosti výslovně zmiňovány jako zvláštní kategorie statusu jednotlivce; o povinnostech se alespoň nepřímo zmiňuje (sociální funkce vlastnictví, existenci vojenské služby)
- ▶ protože však Listina až na výjimky nezakotvuje povinnosti, je jejich stanovení chápáno jako omezení svobody člověka
- ▶ důležitá je v případě stanovení povinností formulace Listiny (čl. 4/1), podle které mohou být ukládány pouze „na základě zákona a v jeho mezích“
  - ▶ to znamená, že je zde výhrada zákona, avšak jen jako základu pro stanovení povinností
  - ▶ tu může na základě jeho zmocnění stanovit i prováděcí předpis, který se však může pohybovat pouze v mezích tohoto zákona

Listina základních práv a svobod

Hlava II. Lidské práva a svobody

- ▶ právo na život
- ▶ osobní svoboda - ochrana před zásahem do soukromého života
- ▶ právo vlastnit majetek
- ▶ nedotknutelnost obydlí
- ▶ listovní tajemství
- ▶ svoboda pohybu a pobytu
- ▶ svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

Listina základních práv a svobod

Hlava II. Politická práva

- ▶ svoboda projevu a právo na informace
- ▶ petiční právo - práva podávat stížnosti na státní orgány a instituce
- ▶ právo shromažďování
- ▶ právo sdružovací (spolky, organizace)
- ▶ volební právo
- ▶ aktivní (možnosti volit) a pasivní právo (možnost být volen)
- ▶ právo na odpor - čl. 23

Hlava III. Právo národnostních a etnických menšin

- ▶ právo na vzdělávání v jejich jazyku, užívat jazyk v úředním styku

Listina základních práv a svobod

Hlava IV. Hospodářská sociální a kulturní práva

- ▶ právo na svobodnou volbu povolání
- ▶ právo na práci
- ▶ práva na důchod - zabezpečující a nemocenské dávky
- ▶ ochrana rodičovství a rodiny
- ▶ právo na vzdělávání
- ▶ právo na příznivé životní prostředí

Listina základních práv a svobod

Hlava V. Právo na soudní ochranu

- ▶ právo na náhradu škody způsobené špatným úředním postupem
- ▶ každý se může domáhat svých práv u soudu, právo na nestranný soud, právo na zákonného soudce, rovnost účastníků řízení před soudem
- ▶ právo odepřít výpověď
- ▶ nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege
- ▶ presumpce nevinny, právo na obhajobu, zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele